

Konference byla jako obvykle nejen prostorem pro výměnu zkušeností, znalostí a informací o aktuálním dění na pracovištích z celého světa, ale i opětovně utvrzenou platformou pro specifickou podobu pohledů z Evropy na témata řešená převážně v USA a Kanadě.

Příští ročník AIW proběhne ve Frankfurtu nad Mohanem, o rok 2016 projevilo zájem Dánsko i Polsko (Krakow) a v roce 2017 se bude konat v Londýně.

Livia Šavelková (KSV FF, Univerzita Pardubice)

VÝSTAVA *FRANZ IS HERE! FRANZ FERDINANDS REISE UM DIE ERDE*. WELTMUSEUM WIEN (ETNOGRAFICKÉ MUZEUM, VÍDEŇ, RAKOUSKO), 9. 4.– 2. 11. 2014

Aktuální výstava vídeňského *Weltmuseum* (dříve Etnografické muzeum) ke 100. výročí předčasně zesnulého Františka Ferdinanda d'Este představuje veřejnosti osobu arcivévody a následníka trůnu v méně známé roli světoběžníka a diletaujícího etnografa. Poslední reprezentativní výstava muzea před plánovanou sanací a přestavbou stávající budovy v areálu císařského Hofburgu přitom zřetelně ukazuje problémy, s nimiž se potýkají současné etnografické sbírky nejen v Rakousku; totiž jak stále častěji multikulturnímu publiku prezentovat tzv. „koloniální dědictví“? Vídeňský případ naznačuje možné cesty kritického uchopení koloniální minulosti, neubrání se však ani sebezáchovným úhybným manévřům a pohodlnému spočinutí v nostalgických časech „staré dobré“ c. k. monarchie.

Desetiměsíční cesta kolem světa, kterou František Ferdinand podnikl ve svých 29 letech, na přelomu let 1892 a 1893, navazovala na tradici aristokratických *grand tour*; cest za vzděláním a poznáním světa i sebe sama, resp. vlastního postavení v hierarchizované společnosti pozdní monarchie. Stejnou měrou však byla mediálně sledovaná cesta také vhodným nástrojem sebepropagace arcivévody jakožto budoucího panovníka a v neposlední řadě také demonstrací důležitosti Rakousko-Uherska jako jedné z tehdejších koloniálních mocností. Plavbu torpédového křižníku *SMS Kaiserin Elisabeth*, která vedla z Terstu přes Suezský průplav do Indického moře, Tichomoří, Austrálie, Číny a konečně Japonska (odkud dále arcivévoda cestoval jako soukromá osoba do USA) lze nicméně popsat také jako cestu jednoho z prvních moderních turistů. Jak totiž dokládají zápisky z arcivévodova deníku, jeho cesta byla především sledem nejrůznějších „zážitků“. Lov exotické zvěře na Cejlonu tak následovala prohlídka „*opiového doupěte*“ v čínském Kantonu nebo později návštěva japonského tetovacího salonu, odkud si měl Franz Ferdinand dokonce přivést vlastní tetování. Celé putování doprovázel masivní nákup nejrůznějších suvenýrů, „exotických“ předmětů a „etnografických“ exponátů.

Výstava *Franz is here!* představuje zhruba 900 z více než 1 400 dovezených objektů a loveckých trofejí, které jsou v expozici uspořádány podle místa a data jejich pořízení v původních prosklených vitrínách z roku 1906. Prezentace tak zachovává původní podobu kolekce, která měla daleko spíše charakter „kabinetu kuriozit“ než přísně uspořádané etnografické sbírky. Chybějící popisky k exponátům nahrazují audio nahrávky úryvků z arcivévodova deníku, které

jednak objasňují původ jednotlivých předmětů, podle autorů výstavy mají však především vypovídat o „*vnitřně mnohostranné a rozporuplné osobnosti*“ samotného Františka Ferdinanda. Arcivévodovy zápisky o „ošklivosti singhálských žen“, „lidojedech“ a „základních čínských obchodních s opiem“ přitom ve skutečnosti vypovídají ještě o něčem daleko znepokojivějším než jen o podivných myšlenkových zákrutech jednoho z posledních Habsburků.

Do jisté míry oprávněně znepokojení kritické části veřejnosti následovalo již po uveřejnění plakátu výstavy, který je reprodukcí lovecké fotografie s triumfujícím Františkem Ferdinandem na hřbetě právě skoleného indického slona. Nešlo přitom zdaleka jen o kritiku ze strany úzkostlivějších ochránců zvířat. Přemýšlivější části publika muselo být ihned zjevné, že fotografie zřetelně demonstruje celkový postoj Františka Ferdinanda a jeho současníků k mimoevropskému světu: jako k „Orientu“, odkud si „bílý muž“ přiváží „bohatou kořist“. Jestliže totiž zápisky z deníku Františka Ferdinanda naznačují něco důležitého, pak je to – vedle závažnosti dobových rasistických a europocentrických stereotypů – právě kapitalistické a imperiální pojetí mimoevropského prostoru jako zásobárny „surovin“ a „exotických objektů“, které je možno v zásadě neomezeně těžít, získávat a obchodovat s nimi. Nejzajímavější jsou v tomto ohledu pasáže z aristokrátova deníku popisující produkci a komodifikaci „exotického“ a vůbec počátky organizovaného globálního obchodu s „etno-suvenýry“. Jedním z hlavních dodavatelů arciknížete byla například britsko-indická společnost *S. J. Tellery & Co.* se sídlem v Kalkatě, která se koncem 19. století specializovala právě na obchod

s „exotikou“ a v 90. letech téhož století otevřela rovněž vlastní prodejní pobočku přímo na 5th Avenue v New Yorku.

Naznačené kritické čtení, odkrývající problematiku vykořisťování mimoevropského prostoru v kontextu kolonialismu a rozvoje moderního turistického průmyslu, je sice přitom v konceptu výstavy implicitně obsaženo, především prostřednictvím výběru příslušných deníkových citátů, bez náležitého zasazení do širšího kontextu je však nezasevěnému návštěvníkovi prakticky nedostupné. Zdá se tedy, že stále převažuje spíše fascinace pestrostí vystavených objektů a nostalgické vzpomínání na časy c. a k. habsburské monarchie.

Výstava *Franz is here!* názorně ukazuje, jak těžké je dnes pro tradiční etnografické sbírky oslovit moderní publikum a zároveň kriticky reflektovat vlastní minulost. Zdařilý příklad takového snažení je přitom ve Vídni k vidění u nedaleké sesterské instituce, Národopisného muzea (*Volkskunde museum*). To k výročí začátku 1. světové války připravilo mimo jiné rozsahem nevelkou výstavu folklorních výšivek z oblasti předlitavské Haliče. Skutečnost, že textilie vznikaly v utečeneckých táborech 1. světové války a v roce 1915 pak v rámci zvláštní výstavy rakouského ministerstva vnitra posloužily jako prarakouská válečná propaganda, však hraje ve výstavě minimálně stejnou roli, jako jejich pestré vzory, svědčící o zručnosti polských a ukrajinských švadlen a řemeslníků.

Oba zmíněné výstavní projekty dokládají zdánlivě samozřejmou skutečnost: že totiž historické předměty mohou vyprávět nejrůznější příběhy a záleží jen na nás, zda je dokážeme zachytit a zda jsme vůbec ochotni jim naslouchat.

Filip Herza (FHS UK, Praha)